

מקדש אני דורשו

הרב ישעיהו לוי שליט"א

במה לעיון במקראות בדרך רבותינו

שפיכות דם" (זבחים פח, ב) כך מקבל המזבח דמים "והוא נברא להאריך שנותיו של אדם" ולכן אין להניף עליו ברזל (מכילתא לשמות כ, כב). מכנסיים אינם "לכבוד ולתפארת" אלא תיקון הגוף "לכסות בשר ערוה" (כת, מב), והכיוור אף הוא אינו משמש לעבודה אלא "לרחצה" (ל, יח), וכמו שהזהירו הכהנים על מכנסייהם בייחוד שאם יחסרו "בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש... ישאו עון ומתו" (כח, מג), כך "בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה" (ל, כ). אבנט הוא חוסן הגוף כרוך על המעיים כנגד השולחן ולחמו. ומצנפת על הראש מושב החכמה, "והרוצה להחכים ידרים... וסימניך... מנורה בדרום" (בבא בתרא כה, ב), "בהלו נרו עלי ראשי" (איוב כט, ג).

יתיר כהן גדול על ההדיט שהוא ניגש אל עוד ארבעה כלים, בעבודת יום הכיפורים: אל הארון לתת "את הקטרת על האש לפני ה'" (ויקרא טז, יג); להזות "באצבעו על פני הפפרת קדמה ולפני הפפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו" (שם, יד); אל הפרוכת להזות גם עליה "וכן יעשה לאהל מועד", שם, טז; השווה ויקרא ד, ו-ד, יז; ולבסוף הוא נותן דם ומזה על מזבח הזהב לרש"י (שמות כח, ד) "כמין חלוק, וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק עליון (מעיל' מלשון 'על')". אם הכתונת היא כנגד מזבח החיצון, המעיל כנגד מזבח הפנימי, עשוי מתכלת היקרה משל פשתן הכתונת כזה לעומת נחושת ושניהם, המעיל ומזבח הקטורת, מכפרים על לשון הרע, קטורת על לשון הרע שבצנעה והמעיל על זו שבפרהסיה (זבחים פח, ב). אם מבנה המקדש וכליו הולכים ומתקדשים ככל שפורשים מן החולין הסובב וחודרים לתוכו (עזרה, אוהל מועד, וקודש הקדשים לפני ולפנים), האדם, להיפך, מתקדש ככל שהוא נבדל אל החוץ מגופו וגשמו. שבשלושה דברים דומים בני אדם לבהמה, באכילה, בפריה ורביה, ובהוצאת רעי (חגיגה טז, א), וכולם בחשאי, כי אף "האוכל בשוק... פסול לעדות" (קידושין מ, ב). ובשלושה דומים למלאכי השרת, ברעת, ובהליכה זקופה, ובשיחה בלשון הקודש (חגיגה שם), וכולם בנגלה. פנימה ממזבח הזהב פרוכת, "תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה חשב יעשה אתה פרכים" (כו, לא), וחוצה מן המעיל אפוד "זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה חשב" (כח, נ). זו חוצצת בין הכלים החיצוניים לארון, וזה בין הבגדים הפנימיים לחושן. הארון הוא "עץ חיים" "למחזיקים" בו (על פי משלי ג, יח), מכיל את לוחות העדות, והחושן "על לבו" של אהרן "כי ממנו תוצאות חיים" (משלי ד, כג), מכיל את האורים והתומים. וציץ זהב לאהרן ככפורת זהב לארון.

ועוד היום קדושים הכהנים בקדושה מעין קדושת המקדש. אחר נוסח ברכת הכהנים בנשיאת כפיים מפטיר הכתוב, "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" (במדבר ו, כז). לדעת רבי עקיבא "ואני אברכם" משמע שישראל יבורכו מפי הגבורה: "כהנים מברכין לישראל והקדוש ברוך הוא מסכים על ידם" פשוטו של מקרא הוא אפוא שהכהנים במעמדם

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי, אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן. ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי. ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט, ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי (כח, א-ד)

המשמעות היא שעל אף שאין חובה ללבוש את הבגדים אלא בשעת עבודה, ולרמב"ם הל' כלאים י, לב, "כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש" עוד "לוקין מפני האבנט שהוא כלאים", בכל זאת בגדי הכהונה אינם צורך עבודה גרידא, כלומר שקרבן זקוק להיקרב בהדרגה שמעניקים הבגדים, אלא שבגדי הקודש הם כבוד ותפארת ללבושיהם ומצורת כהן המקודש לעבודה. וכבר המליצו בסנהדרין פג, ב, וזבחים יז, ב: "בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם; אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם".

לדעת רמב"ם בספר המצוות עשה לו כבדמים להלכות כלי המקדש, "נצטוו הכהנים ללבוש בגדים מיוחדים 'לכבוד ולתפארת' ואז יעבדו במקדש. והוא אמרו יתעלה, 'ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת'; ואת בניו תקריב והלבשתם כתנת' [והגדת אתם אבנט... (שמות כח, ט-י)]. ורמב"ם השיג שהבגדים הם רק הכשר עבודה ואין לבגדיהם ראויה להימנות לעצמה. אבל לרמב"ם יש מצוה אחת, 'ועשו לי מקדש' (שמות כח, ח, והיא מצוה עשה כ ממנינו), לבנות בית מקדש כתבנית ידועה וכלים ידועים, וכנגדה מצוה אחרת להעמיד אנשים מקודשים בבגדים ידועים, זה 'במקום אשר יבחר ה' (דברים יב, יד) ואלה אישים 'אשר יבחר ה' (במדבר טז, ז), הוא והם חטיבה אחת בעולם ובנפש מוכנים לעבודת בוראם. והמילואים קידשו 'את אהל מועד ואת המזבח' שבחצר, היינו את המקדש, ולעומתו 'את אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי' (שמות כט, מד). וכל שבעת הימים הולבשו הכהנים בבגדיהם אף שטרם עבדו, אלא משה שימש בחלוק לבן (תענית יא, ב).

מפתח להקביל את בגדי הכהונה אל כלי המשכן. יש ארבעה כלים ששווה גישה כהן הדיוט אליהם אל גישה הכהן הגדול, והם הכיוור שכולם רוחצים בו בשווה והמזבח החיצון שכולם מקריבים עליו והשולחן והמנורה שסידור לחמו והסתבה כשרה בכהן הדיוט כנגדו. וכנגדם ארבעה בגדי כהן הדיוט. כתונת היא עיקר המלבוש כנגד מזבח החיצון שהוא עיקר המקדש, שהרי צוינו "לעשות בית לה" להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלוש פעמים בשנה" (רמב"ם הל' בית הבחירה א, א; ובדומה בספר המצוות עשה כ: "לבנות בית עבודה בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ"). וכשם ש"כתונת מכפרת על

1. לכן בפרשת תרומה מיועד המזבח מאזכורו הראשון, "ועשית את המזבח עצי שטים" (שמות כז, א), כמו "המשכן" (כו, א) ו"הקדשים" (כו, טו), כי משנודע שיעשה מקדש מתבקש וידוע שיעשה בו מזבח, בניגוד לשאר הכלים שאזכורם סתמי תחילה – "ועשו ארון" (כה, י); "ועשית שלחן" (כה, כג); "ועשית מגרת זהב טהור" (כה, לא); "ועשית פרכת" (כו, לא); "ועשית מזבח מקטר קטרת" (ל, א); "ועשית כיור נחשת" (ל, יח) – מפני שכל עשייתם חידוש. ולכן בפרשתנו המזבח הוא הכלי היחיד הזוכה לכפרה ולקידוש "שבעת ימים" (כט, לז), ולתאור עבודתו היום היומית (כט, לח-מב), מפני שחונתו היא חנוכת כל המשכן.

ואילו לרמב"ן "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון" (פירושו לשמות כה, ב). כנראה בשיטה אחת עמו סבור רמב"ד בהשגתו למצוה כ מן המניין הקצר שיש למנות מצוה "לבנות אבנים שלמות" (על פי הכתוב "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' א-להיך" בדברים כז, ו, מחוץ לפרשות של עשיית המקדש) נוספת על "ועשו לי מקדש". ואילו לרמב"ם לא יתכן למנותן שתיים, שאין מקדש בלא מזבח בתוכו. ולרמב"ן ולרמב"ד אפשר ש"המזבח" מיועד כי כבר קדם זכרו בסוף סדר יתרו ("מזבח אדמה תעשה לי"; כ, כא) ובסדר משפטים ("מעם מזבח תקחנו למות"; כא, יד).

2. שאר חטאות פנימיות הלוואי שלא תבאנה. לכן נאמר בסוף תצוה, "אִכָּפָר אֶהְרֹן עַל קִרְנָתוֹ אֶחָת בַּשָּׁנָה" (ל, י) ולא עוד.
3. ולרבי ישמעאל בחולין שם "ואני אברכם" את הכהנים. יש להטעים לפיכך את הנוסח "ברכנו אבינו כולנו כאחד" שבברכת 'שים שלום' הבאה אחר ברכת כהנים והנקראת ברכת כהנים במשנה ראש השנה לב, א. "כולנו" היינו כהנים וישראל יחדם, להשוות את דעות רבי עקיבא ורבי ישמעאל.

שמים - כלומר מורייים - את שמו - כלומר שכינתו - של הקב"ה אל תוך בית הכנסת לעשותו לפי עשה מקום "אשר יבחר ה' אלהיך לשומו שמו שם" (דברים יב, כא), והרי "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" (שמות כ, כא). "לפיכך הכהנים פורסים את כפיהם, לומר שהקב"ה עומד אחרינו. ולכן הוא אומר "משגיח מן החלונות" (שיר השירים ב, ט) מבין כתפותיהם של כהנים; "מציצין מן התרפים" (שם) מבין אצבעותיהם של כהנים" (במדבר רבה יא, ב).

יִדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם (כט, מו)

הידיעה - על ידי הוכחה הגלויה לעין

כל מקום שנאמר "וידעתם" או "יודעו", ההוכחה שתבטיח את הידיעה תהיה גלויה לעין. כגון "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלת אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים... וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (ו, 1-2); "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים... בתת ה' לכם בערב בשר לאכל" (טז, 1-2), השליו בעל הריבוי וההגעה הניסויים; "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה' (במדבר טז, 2); "וידעתם היום... כי עיניכם הראות את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה" (דברים יא, 1-2); "וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים" (שמות ז, 1) במכות המופתיות; "וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו" (שם יד, 1) בהשבת מים סוף שנבקעו. אף כאן "וידעו כי אני ה' אלהיכם... לשכני בתוכם", כלומר כאשר אשכון בתוכם (כפי שצייד רמב"ן על אתר, שלמ"ד השימוש באה פה בכמויות אחרים תחת ב"ת - השווה רש"י למעלה כה, טז - ודלא כאונקלוס ורש"י שלדעתם "לשכני" מורה ש"הוצאתי אתם" כדי אל על מנת שאשכון "בתוכם"). שכן השכינה במקדש אף היא גלית.

השכינה ניכרת בענן ה' על המשכן

כיצד? נאמר בתחילת נדבת המשכן, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כה, ח). ולבסוף, מיד ש"ויכל משה את המלאכה" (מ, לג), "וינס הענן את אהל מועד וכבוד ה' יגאל את המשכן. ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן" (שם לד-לה). במקביל בבית עולמים, "ויבאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים" (מלכים א, ח, 1), כפעולה אחרונה להשלים את העמדת המקדש וכליו, ומיד "ולא יכלו הכהנים לעמוד לשירת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה'. אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל" (שם יא-יב). והרי שניכרת שכינה בענן אופפה, "כי בענן אראה על הפפרת" (ויקרא טז, ב).

מיציאת מצרים ועד שנבנה המשכן

וכבר היא ניכרה מעת "אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים", כי מאז ה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן" (שמות יג, כא), ובלוחמו את מלחמתם האחרונה במצרים "ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם, ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל" (יד, 20-21). אלא שמתחילה היה "הלך", כאמור, "לפניהם", וכשחטאו בעגל עוד הרחיק, שכן "משה יקח את האהל ונסה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד... והיה כבא משה האהל ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה. וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחויו איש פתח אהלו" (לג, 1-2). אבל משהתחנן משה "לך נא אֱדֹנִי בְּקֶרְבְּנוּ" (לד, ט), נענה לו הקב"ה וכתר עמו ברית שמעתה ישובו לא לפניהם ולא מחוץ להם אלא "בתוכם", בסבור המחנה וכל ישראל חונים סביב.

"לשכנו תדרשו ובאת שמה"

מהקמת המשכן נדדה שכינה "בקרבתנו", "כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם" (מ, לה), וכל עוד לא באנו "אל המחנה ואל הנחלה" (דברים יב, ט) אף היא לא נחה ולא ישבה ביתה, "ואהיה מתהלך באהל ובמשכן... בכל בני ישראל" (שמואל ב ז, 2). עד שהגיעה "אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטים לשומו שמו שם" (דברים יב, ה). איך תסומן בחירתו של הקב"ה? "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (שם). לפי ספרי על אתר זו חובה ל"דרוש על פי נביא", שנביא

יאמר בנבואתו היכן מקום המקדש, כמו שאכן עשה גד הנביא אשר בא "אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגרן ארונה היבסי" (שמואל ב כד, כג). אלא שהספרי דורש את המקרא בעבור העם השואל מעיקרה איפה להעמיד את מזבח ה'. ואילו ליחיד המברר את דרכו אל המקדש הקיים מורה הכתוב לפשוטו שהמקום יתומרר "לשכנו", תחת עמוד הענן שהוא יד ושם לשמו של יושב הכרובים; שאל איה מקום כבודו הנגלה ותמצאנו.

"לא זזה שכינה מתוך ההיכל"

ומאז, אף שבעוונותינו התפוגג הערפל לקראת שובו במהרה, "לא זזה השכינה" עצמה "מתוך ההיכל" אפילו בחורבנו (דעת רבי אלעזר בשמות רבה ב, ב). שכן התפלל שלמה עם חנוכת הבית שיפנה לו הקב"ה "להיות עינך פתוחה אל הבית הזה לילה ויום, אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם, לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה. ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה. ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושלחת" (מלכים א, ח). וקיבל הקב"ה את עתירת שלמה, "ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונך אשר התחננתה לפני; הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשומו שמי שם עד עולם. והיו עיני ולבי שם כל הימים" (שם ט, א), לרבות את ימי גלותנו שלנו, הלכה למעשה.

התפילה - אל פני השכינה

כי גם היום, מלמדת המשנה בברכות נד, א, "לא יקל אדם את ראשו כנגד שערו המזרח שהוא מכון כנגד בית קדשי הקדשים; לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו כפנדריא, וריקה מקל וחומר" וכל תפילותינו "ערב ובקר וצהריים" (תהלים נה, יח) לא תפונה אלא כנגד השכינה שבמקדש, וגם היום נשתחוה למולה "איש פתח אהלו".

שכן צווינו למעלה, "ועבדתם את ה' אלהיכם" (שמות כג, כה), ופירושו לפי מכילתא דרשב"י על אתר, "עבדה בתורתו, עבדה במקדשו". לפיכך כותב רמב"ם בספר המצות עשה ה': "והמצוה החמישית היא שצונו לעבדו יתעלה, וכבר נכפל צווי זה פעמים (=מספר פעמים). אמר, 'ועבדתם את ה' אלהיכם', ואמר, 'אתו תעבדו' (דברים יג, ה), ואמר, 'אתו תעבדו' (שם יג, א), ואמר, 'ולעבדו' (שם יג, א). ואף על פי שהצווי הוא גם כן מן הציויים הכוללים, כמו שביארנו בשער הרביעי (שאין ראוי למנות הציויים הכוללים התורה כולה)", הנה יש בו יחוד שהוא, צוה בתפילה... ואמר, 'עבדה בתורתו, עבדה במקדשו', כלומר ללכת שם להתפלל בו (והתפללו והתחננו אליה בפנית ה'; מלכים א, ח, לג) ונגדו (כפ' תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה; שם, לח) כמו שביאר שלמה עליו השלום.

לדרכו פסק רמב"ם בהל' תפלה א, א: "מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר, 'ועבדתם את ה' אלהיכם'. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר, 'ולעבדו בכל לבבכם' (דברים יא, יג). אמרו חכמים, 'אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה' (תענית ב, א)". "ולעבדו בכל לבבכם" אמנם לא ישמש מקור למנות את החובה במנין התרי"ג, שכן אינו מנוסח כציווי אלא כסיפור דברים: "ש'אם שמע תשמעו... לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" (דברים י, יג-יד), אזי "ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'" (שם). אבל נלמד ממנו שסתם 'עבודה' היא תפלה בייחוד.

'עבודה' היא מצוה כוללת, אלא שהתפילה היא פעולה מסוימת המבטאת אותה

ומדוע? שכן שרות שעושה האחד לזולתו אינו בהכרח עבודת עבד, אלא עשוי להיעשות בשכירות, מנדיבות לב, או בעבור טובת הנאה. ואילו עבודת אלוקינו היא כפווה עלינו ואנחנו עבדי קנויים לו. במה יינחר העבד אשר גופו קנוי לאדונו מן חורין הרשאי, אילו רצה, להיפטר ממלאכתו? אם יתחנן לפני אדונו על מזונו, מלבושו, וכל צרכיו, לא כפושט יד לבקש טובה אקראית, אלא מתוך הכרה שאין לו דבר משלו ושכל אונו וחילו ורכושו לו זכה ויזכה הם משל אדונו ולאדונו, אז ייווכח שעבד הוא, ואז גם ייוודע שכל שהוא פועל לרבו אמנם נפעל בתור עבודת עבד.

התפילה היא אפוא 'עבודה' כי על ידה מאופיין המתפלל כעבד לקב"ה. וכך מעורה ה"חוד" שב"ועבדתם" עם הציוי הכולל שבו, ושניהם עולים בקנה אחד.

4. אך מן הימים שבהם "כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד" של משה "אשר מחוץ למחנה" (שמות 12, 2) עדיין נשתמרה בלשונם 'ציאה' מונחת על הגעה אל אהל מועד של המשכן, אף שאל נכון לא הייתה זו יציאה אלא כניסה עמוק אל מרכז המחנה. "ולא יצאו האהלה ויתנבאו בפמחה" (במדבר יא, כו); "יצאו שלששתם אל אהל מועד" (שם יב, ד). מכל מקום צדק הניב שכן כל ביאה אל המקדש היא יציאה מן המגורים ומן החולין.
5. הוצע בגיליון פרשת יתרו תשפ"ב ש"המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ, כא) הוראתו: "אשר אזכיר את ענני".
6. מפרשים תמחו מה ענין הלכה זו להקשרה במסכת ברכות. אלא שהמשך המשנה שם הוא, "כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם (תחת שאומרים בגבולין 'ברוך אתה ה', שליח הציבור שבמקדש גומר כל ברכה מן התפילה, 'ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם', על פי תהלים קו, מה, ומסיים בחיתום המיוחד לאותה ברכה, כגון: 'מן העולם חונן הדעת', כל זאת להזמין את עניית השומעים המיוחדת למקדש, 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', כאשר השומע מוסיף על דברי המברך ובכך מקיימם, כמו 'כשם שנכנס לביתך כך יכנס וכו' אחר ברכת 'להכניסו בביתו של אברהם אבינו', בשבת קל"ז, ב, או 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך וכו', ברמב"ם הל' ברכות י, ח). משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו (להוציא מלבם) שיהיו אומרים 'מן העולם ועד העולם' (תהלים שם), בעולם הזה ובעולם שיבוא. ומפני שעתיד שמו יתברך לשוב להיות מבורך "עד העולם" בפי קהל עולמים בית ה', לכן עוד מקודש המקום בחורבנו ועוד ממתנת שם שכינה לבניה.
7. כסף משנה על אתר.

כיצד? יוער שעל אף שרמב"ם מנמק בשורש הרביעי של ספר המצוות שציווי כולל "יאמר" רק "עשה כל מה שציוויתך לעשות והזהר מכל מה שהזהרתך ממנו", ו"הוא לא יצווה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה", כאילו אין בציווי כולל שום תוספת "כי לא יצווה לעשות דבר זולת מה שידענו", ושלכן אין טעם למנות ציווי כולל כמצוה לעצמה, בכל זאת יודה רמב"ם שיש חידוש בציוויים הכוללים. שהרי שם בשורש הדגים לציווי כולל את "ושמרתם את משמרת" (ויקרא יח, ל), ואילו בשלשה מקומות אחרים קבע "ושמרתם" מחייב לתקן סייגים לאיסורי התורה. בהקדמתו לפירוש המשנה: "והחלק הרביעי (מדיני התורה) הם הדינים שקבעום הנביאים והחכמים שבכל דור ודור על דרך הגדר והסייג לתורה, והם שציווה ה' לעשותם באופן כללי באמרו, ושמרתם את משמרת, ובא בקבלה (פירוש מקובל ממש שקיבלו מסיני), עשו משמרת למשמרת (יבמות כא, א) בפירושו למשנה אבות א, א: "ועשו סייג לתורה" - רוצה לומר הגזרות והתקנות אשר ירחיקו את האדם מן העבירה, כמו שאמר יתעלה, ושמרתם את משמרת, ואמרו בפרוש זה, עשו משמרת למשמרת, ובהקדמה ליד החזקה: "גזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממש בפירוש [מה] שנאמר, ושמרתם את משמרת, עשו משמרת למשמרת". אלא, על אף החידוש הוודאי שבו אין "ושמרתם" מוסיף חובה על תרי"ג המצוות שבלעדיו, אבל הוא מגלה עליהן שהן מתקיימת עם סייגים, ולעולם כל מצוה לעצמה היא שתובעת שמירה וסייג לעמידה ולקיימה. מעתה מניעה מלאכול עוף בחלב אינה מקיימת את מצוות "ושמרתם", אשר אכן אינה נמנית מצוה לעצמה, אלא את המצוה ש"לא תבשל גדי בחלב אמו" (שמות כג, יט). כל אחת מן העריות זוקקת את השנייה שלה. איסור מלאכת שבת דורשת סייג מסורג בכמה שבותים.

כמו "ושמרתם" כן "ועבדתם" יש בו תוספת וחידוש, ללמד שכל מצוה ומצוה אינה מטלה למלאות, בין שאר העיסוקים המועמסים על אדם דבר יום ביומו, אלא כולל משתלבות ב'עבודה', של עבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס אבל נוהרים אחריו באהבה וזריזות ולב גדוש שמחה כיאה לעבדי "א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" (דברים לב, ד), "א-להי האלהים ואדני האדנים" (שם י, יז), "הוא תהלתך" (שם, כא). "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הא-ל שציווה בהן עבודה גדולה היא" (רמב"ם הל' שופר סוכה וולוב ח, טו), ומגדר "העבודה" שהיא "בשמחה" (ראא הל' יום טוב ו, כ), ונמצא "ועבדתם" מחייב שמחה, כזו שאינה נוהגת במילוי חובות אחרים ולו בהקפדה. אך השמחה אינה מצוה לעצמה, אלא גילה "ועבדתם" ששום מצוה מן המחויבות כבר אינה שלמה עד שתיעשה דרך עבודה, כלומר בשמחה.

תפילותינו המעמידות אותנו כעבדים לפני אדונינו יתברך תלמדנה על כל שאר מצוותינו שהן מבוצעות בתורת 'עבודה', ועבודתנו היא שמצדיקה את עמידתנו תדיר לפני אדונינו לבקש פרס מן האחד היחיד שבידו לכלכלנו.

סדר התפילה - שבת, בקשה והודאה - הוא ממהותה של תפילת עבד אל אדוניו

לפיכך נוקט רמב"ם בהל' תפלה א, ב, שסדר התפלה המתאר משם רבי חנינא בברכות לד, א - "שלוש ברכות ראשונות (מן השמונה עשרה) דומה (המתפלל) לעבד שמסדר שבת לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, (שלוש) אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו - מעבד מן התורה, ולא נולד עם נוסח שמונה עשרה ברכות שתקנו לנו עזרא ובית דינו ושחזר שמעון הפקולי והסדיר לפני רבן גמליאל

ביבנה (ראה ברכות כח, ב; מגילה יח, א). שכן חויבנו להיעשות בתפילתנו עבדים. שונה בקשת עבד מאדוניו מבקשת איש מרעהו, כי בעוד השואל מזולתו צורך מזדמן שוקל אפשרויות חילופיות למקרה שיענה בסירוב, יודע עבד שגופו ונפשו מסורים ביד אדוניו, ואם אדוני לא יחוננו אין לו חיים. אינו מעז אפוא לבקש צרכיו בלי שפיתח בשבח כראוי, ואינו מרהיב להיפטר מלפני אדוניו בטרם יודה ויטול רשות. עיקר התפלה היא "שיהא אדם מתחנן" על "צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנון" (הל' תפלה שם), כי בעבורם הוא תלוי בבוראו, אבל כל שלא הסגיר את בקשתו בין שבת לפניו והודאה אחריה אינה בקשת עבד אלא דרישה או תביעה או שאלת איש מרעהו, ואינה 'עבודה'.

תפילה שהיא עבודה - עמידת עבד נוכח אדוניו, אל מול פני השכינה

ולפיכך רמב"ם גם נוקט שפניו בתפלה "נוכח המקדש" מחויבת מן התורה "בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד ממש" (שם הל' ג), כפשוטו לשון המכילתא לפי הבנתו, ש"ועבדתם" מחייב ל"עבדהו במקדשו" "להתפלל בו ונגדו". ברייתא שנויה בברכות ל, א: "סומא ומי שאינו יכול לכיון את הרוחות, יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר, וְהִתְפַּלֵּלוּ אֶל ה' (מלכים א ח, מד). היה עומד בחוץ לארץ, יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנאמר, וְהִתְפַּלֵּלוּ אֵלַי דְּרֹךְ אֲרָצְכֶם" (שם, מח). היה עומד בארץ ישראל, יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר, וְהִתְפַּלֵּלוּ אֶל ה' דְּרֹךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחֶרֶתָ" (שם, מד). היה עומד בירושלים, יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר, וְהִתְפַּלֵּלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה" (דברי הימים ב ו, לג). היה עומד בבית המקדש, יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר, וְהִתְפַּלֵּלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (מלכים א ח, לה). היה עומד בבית קדשי הקדשים, יכוין את לבו כנגד בית הכפורת. היה עומד מחוץ הכפורת, ראה עצמו כאילו לפני הכפורת⁸, נמצא: עומד במזרח מחוץ פניו למערב, במערב מחוץ פניו למזרח, בדרום מחוץ פניו לצפון, בצפון מחוץ פניו לדרום; נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. מהי כוונת הלב כנגד ארץ ישראל וירושלים והמקדש וקודש הקדשים הנלווים אל החזרת הפנים כלפי רוחם? לא דמיון כאילו רגליו של העומד בחוץ לארץ דורכות על אדמת ישראל, אשר אינו אלא מחשבה זרה, ולא כיוון מילות התפלה כדן מקשת כדי שתפוגעה ביעדן המקדש, אשר אינו ביד המתפלל ולא ביכולת לבו. אלא, כוונה זו היא כוונת התפלה היסודית בלי להוסיף עליה. "כיצד היא הכוונה? שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה"⁹, כלשון רמב"ם הל' תפלה ד, טז, או "יכוין לבו כנגד אביו שבשמים" בלשון הברייתא שהיא מקורו של רמב"ם. היגדים שונים חויבנו לבטא: קריאת שמע, ברכות, הלל, קריאה בתורה ובמקרא אסתר, ופעמים אף שבועה להיפטר בבית דין, ושבתים רבים ותחנונים הוספנו מדעתנו, וכל סוג מן ההיגדים נגד לעצמו ונבדל מחבריו בתכונה מיוחדת לו. קריאת שמע, בחזרה על פרשת ידועות; ברכות, בפנייה אל הקב"ה בתואר "ברוך" ובהזכרת שם ומלכות עם ענין הברכה; הלל, במזמורי שבח על הצלת ישראל; קריאת התורה והמגילה, מתוך הכתב; ושבועה, בנקיטת חפץ ולשונית ידועות. והתפלה, בקימה וציוד הגוף וכוונה המעמידים את המתפלל לפני השכינה, כעבד זוחל לתוך היכל אדוניו מרעיד אך אנוס לבקש מחייתו. אבל איך יהיו אדם קרוץ מאדמה שורץ על הארץ לרמות עצמו לפני השכינה, ומה קריבה תיתכן לו לקראתה? כי על אף ש"ה' בְּשָׁמַיִם הָכִין כִּסְאוֹ" (תהלים קג, ט), שכינתו פושטת אף היא עדי ארץ, ומחביבה יתירה הוא הודיע ששכינה בתוכנו במקדש, ולפניה יעמוד המתפלל איש איש במקומו. "יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים" משמע "יראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה" שבבית קדשי הקדשים. וכמו ש"כל תפלה שאינה בכוונה אינה

8. אמנם הסיקו ביבמות שם שאיסורי שניות לעריות הם "מדברנן, וקרא אסמכתא בעלמא". אבל שללו שם רק את המחשבה שצווינו בפרט לאסור שניות לעריות מפני שבא "ושמרתם את משמרת" כחתימה לפרשת העריות שבסדר אחרי מות. ואליבא דאמת לא חויבנו אלא דרך כלל לעשות סייגים כמתבקש לפי הבנתנו. ומדעתנו - "מדברנן" - אמנם אסרנו את השניות, אבל לא מכורח מקרא המצביע על העריות בפרט כזקוקות לסייגים, כן ש"קרא אסמכתא בעלמא".

9. אצל "עבדהו בתורתו" שותק רמב"ם מלבארו, ואולי הוא תפסו כעוד פן מן הציווי הכולל של "ועבדתם" מבלי יחיד. רמב"ם פותח את הלכות תלמוד תורה, "נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה", ואילו בהל' יסודי התורה ד, יג, "אני אומר שאין ראוי לטילל בפרדס (מליצה משמעה לעסוק בעמשה בראשית ומעשה מרכבה) אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמוותר וכיצא בהם (כגון הטמא והחטא או החייב והפסור) משאר המצוות... שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה כדי לנהול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר", והרי שמצופה מאשה שתרע הלכה על בוריה. אלא שתלמוד תורה שאשה פטורה ממנו הוא העתקת השמועה לשמרה כקבלתה מסיני ולהגדילה ולהאדירה ולהעבירה לבנים ותלמידים, לידע את טעמי ההלכות וכיצד יצאו מן המקרא במידות שהתורה נדרשת בהן, להותיב ולפרק ולהכריע, בעוד ידיעת "האסור והמוותר" שאשה חויבה בה אינה אלא הדרכה מעשית. זו בכלל 'עבודה', שכן עבד מסור, בניגוד לטורח לסלק בזו אחר זו משלות מזדמנות שהוכתבו לו, תר בפרוטרוט אחר כל תג מחובתו, פן יחסיר מאומה מרצון רבו או ימרה את דברו כחוש השערה. אבל אינה מצוה חדשה, אלא גילוי שכל מצוה ומצוה כבר דורשת לקיימה בכל דקדוקיה. אשה המאזינה לדרשת שבת הגדול כדי ללמוד איך להשביט את חמצה ולהגעיל את כליה עסוקה במצוות "לא יראה לך חמץ" (שמות יג, יז) ו"שאר לא ימצא בבת"קם" (יב, יט) ו"לא יאכל חמץ" (יג, א), אך לא בתלמוד תורה.

10. שתי ההלכות האחרונות, על אודות "העומד בבית קדשי הקדשים" ו"העומד אחורי בית הכפורת" ושלאישושן לא הובאו מקראות, מופיעות בנוסחאות מתחלפות בין הדפוסים וכתבי היד השונים. רמב"ם משמיט את שתיהן, בהל' תפלה ה, ג, וטור אורח חיים צד, א, צירפן והביאן בלשון אחרת.

11. כמדומה יש לנקד "ויראה" ביו"ד פתוחה, כעין "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים" בהל' חמץ ומצה ז, ו, או "להראות ולגלות הנס" בהל' חנוכה ג, ג. אחרת, מאי "כאילו הוא עומד לפני השכינה", והלא עומד הוא באמת. אלא עליו לתקן עצמו בקימה וכוונה וטהרה והזנחת מחשבותיו כראוי לעומד לפני השכינה.

תפלה" (רמב"ם הל' תפלה ד, טו) כך כל תפלה שאינה נוכח המקדש, בהעדר אונס המסב את פני המתפלל על כרחו לרוח אחרת, אינה תפלה.

נאמר בברייתא על "סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות" ש"יכוין לבו כנגד אביו שבשמים". ואילו ל"רוכב על החמור" אשר "אינו יכול לירד" ו"אינו יכול להחזיר את פניו", ול"מהלך בספינה או באסדה" שמתנועעת ומסובבת את נוסעיה עמה, מורה המשנה בברכות כח, ב, ש"יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים". בפשטות, אלו האחרונים יודעים את מקום המקדש ואיך הם מצוידים כלפיו, אבל אין ביכולתם הגופנים לשפר את עמדתם, ולכן הם יכוונו ליבונתיהם כנגד המקדש וקודש הקדשים, כאומרים, תיתכן תפלה במקומי כאן כי יש לי פה יחס מסוים אל השכינה, שהיא מימיני (משל ליושב על ספסל משוך כותל הדרומי של בית כנסת אשר ארון קודשו במזרח), או משמאלי (כיושב בספסל שבצפון), או אפילו מאחוריי, והנני חרד מן השכינה אשר עמי בעולם כחרדת עבד בהיכל אדוני ויותר. אבל ל"סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות" אין לכאורה שום יחס אל השכינה, שהרי כלל אינו יודע היכן היא, ואיך יעמוד עמה בתפלתו? תקנתו אפוא לכוין לבו "כנגד אביו שבשמים", או בנוסח הברייתא כפי שהובאה בירושלמי, "כלפי מעליו", שכן אפילו בלתי בקי ברוחות יודע להבחין בין מטה למעלה, ולפיכך יראה עצמו כעומד תחת השכינה. אלא שרמב"ם צירף בהל' תפלה ד, טז, את ה"סומא ומי שלא יכול לכוין את הרוחות" עם "המהלך בספינה" וכתב על כל אחד מהם ש"יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל". מסתבר לדעתו שלא ייתכן יחס אל שכינה שבשמים אלא זו המכוונת כביכול אל בית קדשי הקדשים שבארץ, ושבעבור התקשרותה שם "אתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים" (מלכים א, ח, ל), "ואתה תשמע השמים" (שם לב, ועוד). אולי לכן יכולה הברייתא להוכיח שסומא "יכוין את לבו כנגד אביו שבשמים" מן "והתפללו אל ה'", אף שהמשך הפסוק הוא "דרך העיר אשר בחרת", כי אפילו המתפלל "כלפי מעליו" נזקק אל שכינה שבעיר.

כאמור, "כן היה הדבר תמיד ממש" אפשר שעד שהוקם המשכן לא חלה מצות עבודת התפלה כמו שלא חויבה עבודת קורבנות. אף משחרבה שילה לא בטלה התפלה שהרי באו לנוב ואחריה לגבעון ועמדה בהן במה גדולה להקריב עליה פסחים ותמידים. והן נחשבו מקדש לעבודה ולתפלה, כלשון רמב"ם בהל' בית הבחירה א, ב, ש"כשמת עלי חרב (משכן שילה) ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון ובנו שם מקדש". אם כי שהה אז הארון בקרית יערים וירושלים, עיקר המקדש

הוא המזבח, ומקיפים אותו בבית "מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (הל' בית הבחירה א, א). גם משחרב בית המקדש הראשון "הקדושה הראשונה" שקידש שלמה את המקדש וירושלים, בניגוד לקדושת שאר ארץ ישראל, "קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא" לדעת רמב"ם, "לפי קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה" (שם ו, יד-טז).

בבית המקדש השני חסרו "ארון וכפורת וכתובים, אש ייורדת משמים לאכול בקורבנות", ושכינה (ענן הכבוד), ורוח הקודש (נבואה), ואורים ותומים" (יומא כא, ב), אבל שכינה נסתרת לא זזה כאמור ממקומה. הבית עומד וחומת ירושלים מקיפתו ובניו עוד ראו את עצמם כמעט כגולים: "מימי אבותינו אֲנַחְנוּ בְּאֶשְׁמָה גְדֻלָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּבְעוֹנֵתֵינוּ נִתְּנוּ אֲנַחְנוּ מִלְכֵינוּ כִּהְיִינוּ בְּיַד מַלְכֵי הָאֲרָצוֹת בְּחָרֵב בְּשָׁבִי וּבְכַזָּה וּבְכַלְשֵׁת פָּנִים כְּהִיּוֹם הַזֶּה. וְעַתָּה כְּמַעֲט רִגְעַת הַיָּתֵה תַחֲנֶה מֵאֵת ה' אֶל־הֵינּוּ לְהַשְׁאִיר לָנוּ פְּלִיטָה וְלָתֵת לָנוּ יָתֵד בְּמָקוֹם קִדְשׁוֹ לְהַאִיר עֵינֵינוּ אֶל־הֵינּוּ וְלִתְּנֵנוּ מִחֵיהּ מַעֲט בְּעִבְדָּתָנוּ. כִּי עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעִבְדָּתָנוּ לֹא עֲזַבְנוּ אֶל־הֵינּוּ וַיֵּט עֲלֵינוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָּרַס לָתֵת לָנוּ מַחִיָּה לְרוֹמָם אֵת בֵּית אֶל־הֵינּוּ וּלְהַעֲמִיד אֵת חֲרִבְתֵּנוּ וְלָתֵת לָנוּ יָתֵד בְּיַהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם" (עזרא ט, ט-י). כמדומה קראו על עצמם, חרף ישיבתם בארץ ישראל, את המקרא, "ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתי ולא געלתי ל כללם להפרי בריתי אתם כי אני ה' אֶל־הֵינּוּ" (ויקרא כו, מד), והדהדוהו בזעקתם, "וְתִתְּנָם בְּיַד עַמִּי הָאֲרָצִית, וּבְרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים לֹא עֲשִׂיתָם כָּלָה וְלֹא עֲזַבְתָּם כִּי אֶל־חַנוּן וְרַחוּם אַתָּה, וְעַתָּה אֶל־לֵהֲיִינוּ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד אֵל יִמְעַט לִפְנֵיךָ אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מֵצָאֲנוּ" (נחמיה ט, ל-לב). גם לנו היום ניתנה "גִּדְר" כלשהי "בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם" וברוך מצבי גבול אלמנה.

לפני המשכן נעדרה תפלה באותה מעלה שלמים נצטוונו עליה. שמה תאמר, "תפילות אבות תיקנום... אברהם תיקן תפלת שחרית... יצחק תיקן תפלת מנחה... יעקב תיקן תפלת ערבית" (ברכות כו, ב), והן תפלות "עָרֵב וְבָקֵר וְצֹהֲרִים" (תהלים נה, יח) שלנו (ראה ברכות כ, ב), ואיך תיפול תפלתם מתפלתו ההולכים לאורם? תשובתך: "האבות הן הן המרכבה" (בראשית רבה מז, ו). למקום שחפצו לדבר בו עם מלכו של עולם שם ירדה שכינה עליהם, "ואֲבָרְכֶם עוֹדְנֵי עֹמֵד לִפְנֵי ה'" (בראשית יח, כב), כמו שהתעדתה השכינה לרדת לרכוב על הארון והכתובים בבית קודש הקדשים, הנקראים "מִרְכָּבָה" בדברי הימים א כח, יח. ואילו לנו אין לפנות אלא לשכינה הקבועה במקדש.

ביאורי רש"י

קטעים נבחרים מביאור שיטתי הנערך לדפוס על פירוש רש"י לתורה

וְהָיָה כִּי רִאשׁוֹ בְּתוֹכָהּ שָׁפָה יְהִי לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֶג כְּפִי תַחְרָא יְהִי לוֹ לֹא יִקְרַע (כח, לב)

וְהָיָה כִּי רִאשׁוֹ – פי המעיל שגבוהו, הוא (היינו) פתיחת בית האור. בְּתוֹכוֹ – כתרומו, 'כפיל לגויה', כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו (להיות כפילתו לו לשפה), והיה מַעֲשֵׂה אֹרֶג, מחוטיו שלו מתחילת עשייתו, ולא צמחתי לחבר את הכפל אחר האריגה.

כְּפִי תַחְרָא – למדנו שהקריונים שלהם פיהם כפול לתוכו, שכן תַחְרָא היא שריריו עשוי טבעות. לֹא יִקְרַע – כדי שלא יקרע³ ועם שזו נתינת טעם, הקורעו עוצר כלל, שזה ממנין לאווין שצחורה, משביטא הכתוב את הנימוק בלשון אזהרה⁴, ולימדך באחת בשלילתו שהקריעה בלתי רצויה עד שמוזהר אתה מלקרוע. וכן וְלֹא יִזָּח כְּחָשׁ [מַעַל הָאֶפֶד] (שמות כח, כח), וכן לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ (כח, טו) הגאמל צדלי האלוץ⁵ כולם לאווין מן המנין.

1. "ראשו" הוא קצהו הגבוה בשעה שהוא לבוש וחציו מושלך לפני הכהן וחציו לאחוריו. ולרש"י למעלה כח, ד, המעיל "הוא כמין חלוק" דומה לכתונת, וכנראה אינו פתוח בצדדיו אלא סגור בהיקפו (שלא כדעת רמב"ם הל' כלי המקדש ט, ג, ורמב"ן לפסוק לא), ויתכן אפוא שגם משפשטו הכהן שומר המעיל על צורתו ויש לו ראש.

2. בגדי כהונה איך עושים אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג, שנאמר 'מַעֲשֵׂה אֹרֶג', והרי ש'מַעֲשֵׂה אֹרֶג' מונגד אל מעשה מחט. 3. השווה רש"י על "וְלֹא יִשָּׁיב אֶת הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוֹס" (דברים יז, טז): "...שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם". רשב"ם, ר"י בכור שור וחזקוני פירשו ש'לֹא יִקְרַע' הוא הגנה אל 'מַעֲשֵׂה אֹרֶג', ש'פיו', היינו הפתח לצוואר, לא ייעשה בקריעה או גזירת חור ביריעה השלמה, אלא יהיה 'מַעֲשֵׂה אֹרֶג', חלול משעת אריגה. אבל רש"י המפרש פה ש'לֹא יִקְרַע' מונע רק קריעה שלאחר השלמת המעיל הוכרח לפרש למעלה ש'מַעֲשֵׂה אֹרֶג' בא להוציא תפירה במחט.

שמה הקפידה המיוחדת שלא יקרע המעיל מסמלת שתהיה 'לָהֶם' לאהרן ובניו 'כְּהֵנָה לַחֲקֵת עוֹלָם' (שמות כט, ט), ולא יתקיים בו או בזרעו חס ושלום כעין המסופר על שאול, 'וַיִּסָּב שְׂמוּאֵל לְלֶכֶת וַיִּחַזַּק בְּכַנֵּף מַעִילוֹ וַיִּקְרַע, וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׂמוּאֵל קֶרַע ה' אֶת מַמְלַכְוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעַלְיָךְ הַיּוֹם' (שמואל א טו, כו). אולם ראה יומא עב, א.

4. ביומא שם: "אמר רחבא אמר רב יהודה, המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר, 'לֹא יִקְרַע'. מתקיף לה רב אחא בר יעקב, ודילמא הכי קאמר רחמנא, נעביד ליה שפה כי היכי דלא ניקרע (ושמא כך אמרה תורה, שנעשה למעיל שפה כדי שלא ייקרע)? מי כתיב (וכי כתוב) 'שֶׁלֹא יִקְרַע'?"

5. שם: "אמר רבי אלעזר, המזיח חושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון לוקה, שנאמר 'לֹא יִזָּח' ו'לֹא יִסְרוּ'. מתקיף לה רב אחא בר יעקב, ודילמא כי קאמר רחמנא חדקניהו ועבדינהו שפיר (ושמא כך אמרה תורה, חזק והדק את פתילי התכלת ועשה היטב את הבדים) כדי שלא יזח ולא יסור? מי כתיב 'שֶׁלֹא יִזָּח' ו'שֶׁלֹא יִסְרוּ'?"